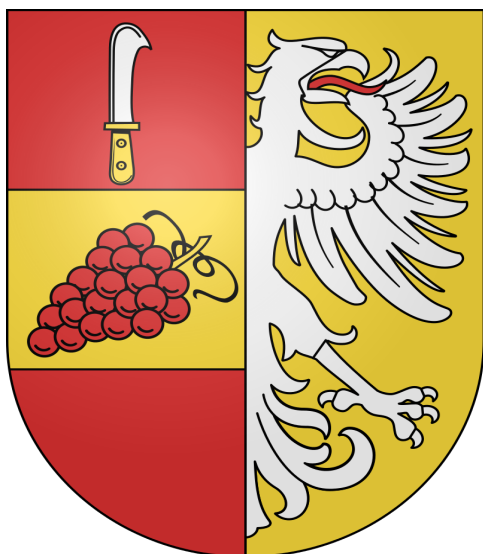

Zastavení první: Hustopeče

Na místě dnešních Hustopečí se původně rozkládala stará česká osada a název města odkazoval na české osobní jméno vlastníka: Úsopek. Dnešní Husto- je jen důsledek pozdější lidové etymologie z dob, kdy se jméno Úsopeče stalo významově neprůhledným. Už ve 13. století však bylo město kolonizováno německými osadníky (což bývá uváděno do souvislosti s působením řádu templářů, kteří měli hlavní sídlo pro české země v nedalekých Čejkovicích) a bylo označováno *Auspitz*. Původní česká osada (v oblasti dnešního autobusového a vlakového nádraží) se stala pouhým předměstím rozkvétajícího německého města a byla označována *Böhmendorf*, v češtině *Česká Ves*).

Přestože první republika přilákala do Hustopečí mnoho Čechů, svůj německý charakter si Hustopeče uchovaly až do r. 1945, kdy byli němečtí starousedlíci nuceni město opustit.

Po zrušení templářského řádu počátkem 14. století přešlo jeho vlastnictví na krále a ve 20. letech se stalo majetkem nově založeného cisterciáckého kláštera *Síň Panny Marie* na Starém Brně. V té době bylo už proslulé svými vinicemi, do nichž klášter i bohatí brněnští měšťané investovali jako do bezpečného zdroje zisku. Za jeden z vrcholů kulturních a náboženských dějin Hustopečí lze pokládat 16. století. Městečko (teprve od r. 1572 město) bylo od r. 1510 obehnané hradbami a bez ohledu na to, že bylo řádovým, tedy katolickým majetkem, těšilo se mimořádné náboženské svobodě, typické tehdy pro

celou Moravu, takže se stalo důležitým centrem nejrůznějších duchovních proudů, které se tehdy v zemi bez násilí střetávaly. Vzhledem k tomu, že Hustopeče o své stavby z tohoto slavného období postupně přišly buď pozdějšími přestavbami, nebo destrukcí, stojí za to zmínit renesanční **dům pánů z Vizovic** jako čistě renesanční památku z r. 1594.

Hustopečským paradoxem bylo, že starobrněnské cisterciáčky jako majitel panství nedokázaly prosadit katolickou konfesi, takže její postavení bylo v té době nejslabší –

počátkem 16. století drželi sice ještě městskou faru u **kostela sv. Václava** (a sv. Anežky České, jak zní dnešní rozšířená konsekrace), a z té doby také pocházel celý presbytář

i klenba gotické stavby, která Hustopečským sloužila až do r. 1961, věž ale vznikala až době, kdy kostel převzali faráři luterští. V katolické duchovní správě zbyla pak jen kaple sv. Ducha u špitálu (na území dnešní nemocnice), která se nedochovala. Utrakvistů, kteří konfesně přímo navazovali na husitství a basilejská kompaktáta a z dnešního hlediska se od katolíků výrazně nelišili, byl rovněž malý počet.

Většinové postavení měli ve městě luteráni, jim od 40. let 16. století náležela fara u sv. Václava. Důležité postavení ve městě měly také tři konfesně odlišné **komunity novokřtěnců**, usazené na mikulovském předměstí, a **Jednota bratrská**, jež měla svůj sbor v České Vsi. Od druhé poloviny 16. století měla svou autonomii také zdejší **obec židovská** u brněnské brány, tehdy označované jako Židovská. Kulturně nejzajímavější a z evropského hlediska nejdůležitější byli jednoznačně

novokřtěnci, zastoupení v Hustopečích třemi konfesně odlišnými proudy. Novokřtěnci se od 20. let usazovali na Moravě, zprvu v Mikulově a okolí, kde jejich ochráncem byl Linhart z Lichtenštejna (1482-1534), sám novokřtěncem. Žili ve velmi zvláštní právní situaci, totiž pod ochranou moravských lenních pánů (katolické církevní feudály nevyjímaje), ale v trvalém ohrožení ze strany mladého císaře Ferdinanda I., který se stal českým králem r. 1526 a opakovaně vznášel na zemském sněmu požadavek vyhnání novokřtěnců – také je sám fyzicky perzekvoval a popravoval. Fakticky až do bělohorské porážky se moravským stavům dařilo císařovým požadavkům na vlastních panstvích vzdorovat, protože podle zemského práva nebyl oprávněn rozhodovat v otázkách náboženských. Anabaptističtí **gabrielité**, pojmenovaní podle bavorského kazatele Gabriela Ascherhama († 1545), přišli do Hustopečí kolem r. 1529 z Rosic, k čemuž dala svolení abatyše Johanka z Boskovic († 1540). **Filipité**, označovaní podle Philippa Plenera, pocházeli hlavně ze Švábska a Falce a přišli do Hustopečí ze Slavkova vzápětí po gabrielitech – vytvořili vlastní komunitu v Hustopečích kolem r. 1531. Poslední skupinou byli tyrolští hutterité, vedení **Jakobem Hutterem** (1500-1536), jedním z nejvýznamnějších novokřtěneckých kazatelů. Fakt, že abatyše Johanka byla nucena 6. 5. 1532 abdikovat, bývá někdy uváděn do souvislosti s rozkvětem novokřtěneckých komunit, které se na klášterních statcích usadily s jejím souhlasem – počet novokřtěnců v samotných Hustopečích se v té době odhaduje na 2000, zřejmě tedy šlo o početní většinu, i když do značné míry izolovanou a koncentrovanou v komunitních dvorech, které pokrývaly mnohem menší plochu, než odpovídalo tomuto počtu obyvatel. Zatímco gabrielité se při první vlně císařské perzekuce kolem r. 1535 přesunuli do Slezska, filipité a hutterité se na Moravě vydrželi a postupně se sblížili právě působením Jakoba Huttera, který byl hustopečským kazatelem od r. 1534. Ten často pobýval v rodném Tyrolsku a organizoval záchranné výpravy s cílem převést ilegálně do relativního moravského bezpečí co největší počet

svých souvěrců. Roku 1543 došlo dokonce právě v Hustopečích ke zcela jedinečnému ekumenickému kongresu: zástupci novokřtěnců, českých bratří a luteránů vyjednávali o možném konfesním sblížení, nedosáhli však úspěchu. Roku 1536 byl Jakob Hutter na jedné ze svých tyrolských cest zatčen a v Innsbrucku upálen.

Koncem 16. století došlo v Hustopečích ke zvláštní majetkoprávní situaci – Rudolf II. použil svého práva na klášterní majetky v zemi a daroval město r. 1598 Adolfovi ze Schwarzenberka jako odměnu za dobytí uherské pevnosti Ráb (Győr) z tureckého držení. Adolf se tohoto majetku zjevně neujal, protože už rok poté Rudolf II. Hustopeče prodal pánům z Liechtenštejna, zjevně z ekonomických důvodů. Starobrněnský klášter se z týchž důvodů proti tomuto prodeji odvolal k papeži a došlo ke složitému právnímu sporu o město, který se urovnával velmi pomalu. Papežské rozhodnutí z r. 1617 přiznalo cisterciáckám finanční kompenzaci, kterou Lichtenštejnové zpětně vyplatili až r. 1638 a zcela se z ní vyvázali až zrušením kláštera r. 1783. Lichtenštejnové, ačkoliv zprvu patřili k oporám české reformace, byli v té době už katolíci a přispěli k postupné katolizaci města, ale ekonomicky výhodné smlouvy s novokřtenci udržovali až do r. 1621, kdy se celá komunita musela přesunout do Uher. Ostatní nekatolické konfese (s výjimkou židů) opouštěly město postupně, nebo přecházely na katolictví – oficiálně byl tento proces v Hustopečích ukončen roku 1628.

Na konci třicetileté války barokní protestantský učenec Martin Zeiller (1589-1661) popsal ve své slavné geografické práci o českých zemích (*Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae*, 1650) Hustopeče slovy, která nabízejí perspektivu hodně odlišnou jak od oné renesanční, tak i od té dnešní. Z někdejšího centra duchovních aktivit se stal dobytčí trh, místo dnešních center Brna a Břeclavi, na jejichž spojnici se město nachází, zmiňuje

autor silnici ze Slavkova do Mikulova a zdůrazňuje rozsáhlé, dnes neexistující Kobylské jezero, doložené na Komenského mapě Moravy: „Město Auspitz leží mezi Slavkovem a Mikulovem – od prvního místa je vzdáleno tři míle, od druhého dvě – nedaleko jezera, na jehož březích leží Brumovice, Boleradice a Kobylí. Místo je proslulé velikými dobytčími a koňskými trhy, které se konají každý týden. Prodává se tam hovězí dobytek zvláště z Rábu¹, Starého Hradu², Prešpurka³, Trnavy i Sence⁴ a je pak hnán dále na

velmi vzdálená místa, nejčastěji jej však skupují moravští řezníci. Kolem města jsou rozsáhlé vinice, ale vzhledem k obsahu vápence v půdě nejsou zdravé. Proto zde také žije málo starých lidí, zato mnoho chromých a nemocných dnou. Jinak má ovšem toto město, díky uherskému a rakouskému sousedství, v mírových časech velmi výhodnou polohu.“ Jedním z těch moravských řezníků, kteří se podle Zeillera usazovali v Hustopečích, protože jim zdejší dobytčí trhy sloužily k obživě, byl Josef Kropaczek (1760-1838), německý Hanák původem z Prostějova, dědeček Tomáše Masaryka. Jeho se ale týká druhé zastavení této pouti.

¹ Něm. Raab, maď. Győr.

² Něm. Altenburg, maď. Mosonmagyaróvár.

³ Něm. Preßburg, maď. Pozsony, v soudobé slov. Bratislava.

⁴ Něm. Wartberg.

Barokní doba přinesla Hustopečím dvě významné církevní stavby. **Kaple sv. Rocha, sv. Šebestiána a sv. Rozálie** na Dobyččím vrchu (Ochsenberg) jižně od města vznikla v letech 1682-1690 jako výraz vděčnosti za odvrácení moru. Stala se postupně slavným poutním místem (pahorek byl v té souvislosti přejmenován na Kreuzberg) a roku 1901 byla zcela přestavěna v novorománském stylu.

Druhou barokní stavbou byla **piaristická kolej z r. 1756-1770**, při níž byla i kaple sv Josefa Kalasanského. Zdejší piarističtí učitelé si v ní mimo jiné připomínali slavného hustopečského rodáka, matematika Augustina Thomase Sackela (1641-1717), který působil jako rektor piaristické koleje v rakouském Hornu. Současná budova

SOU Hustopeče označovaná jako „bývalá německá reálka“ není ovšem původní budovou piaristické koleje, v níž v 60. letech 19. století studoval Tomáš Masaryk, nýbrž vznikla jako novostavba až v letech sedmdesátých, když už byl piaristický řád zrušen a německý vzdělávací ústav v Hustopečích se rozšiřoval na skutečnou reálku.

V 19. století byly Hustopeče čistě německým a čistě katolickým městem, ale postupně prošly výrazným vývojem, který situaci na konci století změnil: výrazně přibýlo českých přistěhovalců, zvláště pak evangelíků, a výrazně přibýlo německy mluvících Židů. Pro české přistěhovalce byl zřízena r. 1880 kazatelská stanice evangelického sboru v nedalekých Nikolčicích, která se r. 1882 stala samostatným **sborem helvetského vyznání** a jejím prvním farářem se stal církevní historik František Šebesta (1844-1896), rodák z nedalekých Klobouk, starší vrstevník a přítel Tomáše Masaryka. Dnešní budova evangelického kostela v hustopečské České Vsi (Böhmdorf) však byla postavena až po jeho smrti r 1900 a prof. Masaryk, tehdy už člen této církve, přispěl na pořízení zvonu.

Hustopečští židé získali vlastní svatyni v téže době jako čeští evangelíci svůj chrám: synagoga vznikla r. 1880 přestavbou staršího domu v dnešní Mrštíkově ulici. Zprvu spadala pod správu židovské obce v Podivíně.

Klíčovou osobností pro hustopečskou židovskou obec se stal **dr. Isidor Böck** (1869-1943), který vystudoval judaistickou teologii v Uhrách, získal doktorát filozofie na univerzitě v Marburku a stal se r. 1897 prvním a posledním hustopečským rabínem. Působil v hustopečské synagoze až do r. 1938, kdy spolu s manželkou prchl krátce před podepsáním mnichovské dohody do českého vnitrozemí. Nestihl však už opustit druhou

republiku před vznikem protektorátu a zahynul v Terezíně. Židovská obec v Hustopečích byla *de iure* zrušena r. 1940 a nebyla už nikdy obnovena. Budova synagogy byla využívána jako sklad a chátrala jak za německé okupace, tak v poválečném období. Soukromý majitel budovu r. 2013 zbořil a jedinou památkou na působení dr. Böcka tak zůstává pomník na bývalém židovském hřbitově.

Do duchovního života Hustopečiči dvakrát velmi dramaticky zasáhly události 20. století. Nejprve r. 1938, kdy byly Hustopeče přičleněny (spolu s nedalekým Kurdějovem) k Velkoněmecké říši. Mnozí hustopečtí Němci si od tohoto kroku docela upřímně slibovali nejen zastavení expanze českého a židovského živlu (podle sčítání ve 20. letech 20. století se k německé národnosti hlásily už jen dvě třetiny obyvatel), ale také kulturní, politický a hospodářský rozvoj města. Kronikářem a tiskový mluvčím města se tehdy stal baron **Karl Michael von Levetzow** (1871–1945), moravský německý spisovatel a básník z Divák, přítel bratří Mrštíků, jehož se týká 4. zastavení této pouti. Baron von Levetzow si zjevně nebyl vědom nebezpečnosti vlastního počínání, neboť by jinak nebyl roce 1945 v Hustopečích zůstal až do příchodu Rudé armády. Zahynul po několika týdnech věznění na Mírově a jeho divácká rodina, stejně jako půldruhého tisíce hustopečských Němců, musely rodný kraj opustit.

Další drama potkalo Hustopeče o 15 let později. Objekty ve městě pobořeném na konci války a zbaveném svých původních obyvatel rychle chátraly, což se týkalo i gotického **kostela sv. Václava**. Na jeho věži se objevily trhliny už r. 1953, zřejmě v souvislosti se vedením těžkého automobilového provozu po silnici Brno-Břeclav v bezprostřední blízkosti kostela. V noci na 26. 2 1961 se neudržovaná renesanční věž zřítla několik hodin předtím, než začala nedělní mše, a zničila i gotickou hlavní loď. Cenný presbytář se síťovou klenbou zůstal nepoškozen, ale tehdejší úřady rozhodly i přes protesty občanů o stržení celé stavby. Katolické bohoslužby byly přeneseny do kaple sv. Rocha a kostel se podařilo obnovit až po r. 1989. Z architektonické soutěže vyšel r. 1990 vítězně návrh brněnského výtvarníka **Ludvíka Kolka**, který své výtvarné dílo kdysi zahajoval v Kloboukách, proslavil se v 60. letech realizací kostela v Senetářově a upravoval také interiér kaple svatého Rocha – jeho dílo má podobu spirály s navazující věží a v interiéru jsou uplatněny zachované části původního inventáře.

Petr Peňáz, 25. října 2020